

ЗДОБУТТЯ КОРОСТЕНЯ ВІЙСЬКАМИ АРМІЇ УНР У БЕРЕЗНІ 1919 РОКУ

Михайло КОВАЛЬЧУК

orcid.org/0000-0003-3731-5340

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

центру українських військових традицій та патріотичного виховання НДІУ

Анотація. На підставі невідомих раніше документів висвітлено перебіг військової операції Північної групи армії УНР проти з'єднань Червоної армії у районі Коростеня в березні 1919 р. Актуальність дослідження зумовлена цілковитою невисвітленістю коростенської операції в історичній літературі, хоча успішне здобуття українськими військами Коростеня стало першим значним військовим успіхом армії УНР в ході другої війни з Радянською Росією (1918–1920 рр.). Основу джерельної бази публікації склали документи Генерального штабу армії УНР, що зберігаються нині у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (Київ, Україна), а також матеріали штабу Українського радянського фронту, які знаходяться в Російському державному військовому архіві (Москва, Росія). Переважна більшість використаних у роботі над публікацією архівних документів вводяться до наукового обігу вперше.

Автором визначено цілі й завдання, яких прагнуло досягти українське командування в ході здійснення операції. Розкрито співвідношення сил ворогуючих сторін, визначено склад і кількість задіяних з обох сторін військових сил. Розкрито основні етапи військової операції зі здобуття Коростеня в березні 1919 р., висвітлено роль частин і з'єднань армії УНР в ході захоплення міста. Докладно реконструйовано перебіг бойових дій, що завершилися перемогою української зброї. Визначено місце цих подій у стратегічних планах українського командування й показано їхній вплив на подальше розгортання військових операцій. Підкреслено, що успішне здійснення армією УНР коростенської операції мало надзвичайне стратегічне значення, оскільки забезпечувало заплілля українських військ від вторгнення з півночі й водночас давало змогу українській армії розгорнути активну наступальну операцію на схід. Перемога під Коростенем у березні 1919 р. не лише дала змогу українським військам перехопити стратегічну ініціативу, але й стала першим кроком на шляху до організації загального контрнаступу армії УНР проти радянських військ на Правобережній Україні навесні 1919 р.

Ключові слова: українська революція; Українська Народна Республіка; армія УНР.

ACQUISITION OF KOROSTEN BY THE UPR ARMY IN MARCH 1919

Mykhailo KOVALCHUK

Candidate of Historical Sciences, senior research fellow

of the Center of Ukrainian Military Traditions and Patriotic Education of RIUS

Annotation. On the basis of previously unknown documents, the author researches the course of the military operation of the Northern Group of the UPR Armed Forces against the Red Army units in Korosten region in March 1919. The relevance of the study is determined by the complete lack of coverage of the Korosten operation in historical literature, although the successful acquisition of Korosten

by Ukrainian troops was the first significant military success of the UPR Army during its second war with the Soviet Russia (1918–1920). The publication is based on the documents of the General Staff of the UPR Army, which are currently stored in the funds of the Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine (Kyiv, Ukraine), as well as materials of the Headquarters of the Ukrainian Soviet Front stored in the Russian State Military Archives (Moscow, Russia). The vast majority of these archival documents are introduced to scientific circulation for the first time. The author highlights the goals and tasks which the Ukrainian Command sought to achieve during the operation; determines the ratio of the forces of the belligerents; analyzes the composition and number of forces involved on both sides; reveals the main stages of the military operation on the acquisition of Korosten in March 1919, the role of the units and squads of the UPR Army during the course of the seizure of the town. The author reconstructs in details the course of the fighting crowned with the victory of the Ukrainian weapon; determines the place of these events in the strategic line of the Ukrainian Command; shows their influence on the further course of the military operations. It is emphasized that the successful implementation of the Korosten operation was of extreme strategic importance, providing the Ukrainian Army with the opportunity to avoid the invasion from the north and deploy an active offensive operation in the eastern direction at the same time. The victory of Korosten in March 1919 not only allowed the Ukrainian troops to intercept the strategic initiative but also became the first step towards organizing a general counter-offensive by the UPR Army against Soviet troops in the Right-Bank Ukraine in the spring of 1919.

Key words: *Ukrainian Revolution; Ukrainian People's Republic; UPR Army.*

Історія збройних сил Української Народної Республіки досі рясніє численними «білими плямами». Такий стан справ пояснюється як прогалинами джерельної бази, так і слабкою вивченістю наявних джерел з історії Визвольної війни 1917–1920 рр. На сьогодні лише поодинокі військові операції армії УНР отримали належне висвітлення в науковій літературі, інші ж донині залишаються в тіні забуття. До таких забутих сторінок історії новітнього українського війська належить, зокрема, здобуття Коростеня військами Північної групи армії УНР у березні 1919 р. Успішне здійснення цієї військової операції стало початком загального контрнаступу армії УНР на Правобережній Україні навесні 1919 р. Проте в сучасній історичній літературі можна знайти лише поодинокі згадки про цю подію [2; 3; 4].

Головною причиною такого незадовільного стану дослідження теми стала

практично повна відсутність опублікованих джерел. Тож, спираючись на архівні документи, автор цих рядків зробив спробу заповнити прогалину в історії збройної боротьби за незалежність України в 1917–1921 рр. Джерельною базою нашого дослідження стали головним чином документи Генерального штабу армії УНР, що зберігаються нині у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (Київ, Україна), а також матеріали штабу Українського радянського фронту, які знаходяться в Російському державному військовому архіві (Москва, Росія). Відзначимо, що переважна більшість використаних нами в роботі над цією публікацією архівних документів вводяться до наукового обігу вперше.

В той час як основні сили радянських військ на початку 1919 р. просувалися вглиб українських земель з північного

сходу, Правобережна Україна стала ареною для вторгнення радянських військ з Білорусі. Вглиб Правобережжя рухалися частини 17-ї стрілецької дивізії, що належала до Білорусько-Литовської радянської армії. В середині лютого 1919 р. ці війська зайняли Сарни і Коростень.

Подальше просування червоних на цьому напрямку створювало загрозу для запілля армії УНР. Зокрема, виникла загроза Шепетівці – одному з найбільших залізничних вузлів Правобережної України. Командування армії УНР все-рйоз непокоїла така перспектива. «Мене трохи хвилює напрямок Коростень – Новоград-Волинськ – Шепетівка», – відзначив начальник оперативного відділу штабу Дієвої армії УНР полковник М. Капустянський під час розмови по прямому дроту з начальником штабу Північної групи генералом В. Агапіївим 26 лютого 1919 р. [9, арк. 115]. Тож, незважаючи на відсутність достатніх сил, українському командуванню довелося організувати оборону Новограда-Волинського (Звягеля).

Звягельська залога була доволі нечисленною. Тривалий час єдиною військовою частиною у Новограді-Волинському був Маньківський полк (150 багнетів). Сформований на Південній Київщині, цей полк вважався ненадійним і фактично був небоєздатним. Саме тому звягельську залогу було підсилено бронепотягами «Стрілець» і «Гандзя» [9, арк. 115, 147, 226; 11, арк. 52; 6, арк. 6 – 7].

Штаб Дієвої армії УНР прохав командування Північної групи надіслати додаткові військові сили на напрямок Коростень – Новоград-Волинський – Шепетівка. Але війська Північної групи на цей час ще не встигли завершити

формування. Найвні боездатні сили утримували фронт проти поляків на Західній Волині. Наступ червоних на Сарни й Коростень заскочив зненацька командувача Північної групи отамана В. Оскілка та його штаб. Для ліквідації більшовицького прориву під Сарнами довелося викликати з армійського резерву на Поділлі 19-ту дивізію.

24 лютого начальник штабу Північної групи В. Агапіїв наказав начальнику 19-ї дивізії отаману Добрянському надіслати 2-й полк Січових стрільців, гарматну батарею і бронепотяг до ст. Ємельянівка в напрямку на Коростень. Через затримки в передислокації частин цей наказ довелося кілька разів повторити [19, арк. 15 – 15 зв., 34 – 34 зв., 38 – 38 зв.]. Однак складне становище під Сарнами не дало можливості своєчасно зосередити боездатні військові сили на коростенському напрямку.

Червоні тим часом не квапились розвивати успіх. 17-та стрілецька дивізія, одна з бригад якої займала Коростень, була розпорошена на значному просторі й мала утримувати також Мінськ і Сарни, де їй загрожували не лише українські, але й польські війська. 24 лютого командувач Західного фронту наказав 17-й дивізії продовжувати «відповідно до ситуації» просування на Новоград-Волинський і Житомир [1, с. 36]. Але в Коростені знаходились лише 151-й і 20-й радянські полки, 7-ма гарматна батарея (4 гармати), бронепотяги Табукашвілі й Дубиніна. Тож командир 3-ї бригади 17-ї дивізії Тимофеев-Наумов наразі не планував переходити в наступ. Замість просування вглиб Правобережної України він скаржився командуванню на недостатність військових сил у своєму розпорядженні [6, арк. 8].

Радянський воєначальник не знав, що сили армії УНР у Звягельському районі були ще меншими. 3 березня Маньківський полк на вимогу командування Східного фронту був викликаний до Козятина, де складалось загрозове становище у зв'язку з ворожим наступом [9, арк. 169, 200, 202]. На зміну маньківцям до Новограда-Волинського було передислоковано курінь зі складу 3-го Гайдамацького полку, що знаходився на відпочинку в Проскуріві. 4 березня командувачем новоград-волинської групи було призначено генерала І. Феденяка-Білинського [18, арк. 71 зв.].

Саме в цей час загальна стратегічна ситуація на фронті Північної групи армії УНР почала змінюватись на користь українських військ. В ході успішного контрнаступу 3 березня було здобуто ст. Сарни. Аби забезпечити своє праве крило, сарненська група отамана Курпійчука отримала завдання розгорнути операцію на Олевськ – Коростень. 4 березня командувач Північної групи отаман Оскілко призначив керівником бойових дій на цьому напрямку полковника Адамовича [17, арк. 14, 21, 23].

На Олевськ мав просуватися Збаразький загін Січових стрільців. Станом на початок березня загін налічував 15 старшин, 3 урядовців, 6 підстаршин і 249 козаків. Командиром збаражців був Жадан, а його начальником штабу – Козар-Мендзарський [20, арк. 28; 21, арк. 26, 27]. Саме ці невеликі сили отримали назву Коростенського загону.

Пасивність супротивника давала змогу українським воякам обережно просуватися вперед. В оперативному зведенні штабу Дієвої армії зафіксовано, що станом на 11 год. 3 березня на новоград-волинському напрямку українські

частини здобули ст. Вигов [9, арк. 197]. Пізно ввечері 4 березня генерал В. Агапіїв наказав авангарду цих сил закріпитися на ст. Вигов і вислати розвідку до ст. Коростень [19, арк. 50 – 50 зв.]. Просуваючись у бік Коростеня, частини намагались увійти в зв'язок з житомирською групою військ армії УНР. У разі ворожого наступу належало руйнувати залізничну колію Коростень – Новоград-Волинський [8, арк. 138].

Вранці 5 березня Збаразький загін зосередився на ст. Клесове, а ввечері того ж дня зайняв Олевськ. Упродовж наступних кількох днів головні сили збаражців зосереджувались на ст. Олевськ, в той час як розвідка просувалася на ст. Охотникове, Томашгород, Страшево. 50 вояків несли охорону мосту через р. Горинь поблизу ст. Волошки. Розвідка просувалася також вздовж залізниці до Коростеня. Крім того, було відправлено невеликий відділ для зв'язку з новоград-волинською групою [21, арк. 24, 26, 48 – 49; 9, арк. 231]. 6 березня генерал В. Агапіїв наказав призначити начальником загону в Олевську полковника Адамовича. Останньому належить негайно полагодити залізничний міст поблизу Олевська, для чого зосередити авангард свого загону на ст. Білокоровичі [16, арк. 13].

Здобувши Олевськ, загін Адамовича отримав змогу надати допомогу новоград-волинському загонові Феденяка-Білинського. Передбачалося, що кінцевою метою операцій цих військових сил стане повернення Коростеня. Та оскільки штаб Північної групи у ці дні волів зосередитися на подіях, що розгорталися на фронті Сарни – Лунинець, планування і керівництво коростенською операцією взяв на себе генерал О. Осецький – заступник військового міністра й Головний

інспектор армії УНР. Саме О. Осецький отримав від Головного отамана С. Петлюри повноваження на безпосередній нагляд і керівництво бойовими діями в Коростенському районі [10, арк. 53 – 54].

Вважаючи сарненську операцію майже закінченою і рахуючись із загрозливим становищем на Східному фронті армії УНР, О. Осецький так визначив завдання підлеглим йому військам: «Скупивши потрібні сили в районі Новоград-Волинська та Олевська, захопити якомога швидше Коростень. Забезпечивши себе з боку Калинковичів та Києва зайняттям Овруча та Ірші, та демонструючи в бік Києва, натиснути на правий фланг і тил москалів, що ведуть наступ проти нашої східної групи – в загальному напрямку на ст. Попельня. При цьому вжити всіх заходів для того, щоб добитися озброєної та організованої допомоги населення звільненню місцевості від москалів... При розвитку нашої операції від Коростеня на ст. Попельня, полегшити події коростенської групи та утримуючи в своїх руках Чуднів, натиснути звідтіля на Бердичів» [7, арк. 274 зв.].

Таким чином, коростенська операція не лише набувала важливого значення, але й мала врятувати від розгрому війська Східного фронту армії УНР. 8 березня генерал В. Агапіїв повідомляв до штабу Дієвої армії: «Поводження центральної групи біля Козятина вимагає Північну групу оказати піддержку, хоч і не скінчене формування цієї групи, і почати події в напрямку Коростень. Почата перегрупировка, операція начнеться 12 березня» [13, арк. 85]. Увечері того ж дня В. Агапіїв телеграфував військам Північної групи: «Наше загальне трудне воєнне становище в зв'язі з невдачами у

Козятина повелітельно потребує від Північної групи бистрих і рішительних дій в напрямку Коростень – Київ» [16, арк. 59]. Упродовж 9 – 10 березня планувалося здійснити перегруповування з метою заволодіти ст. Коростень.

Якими ж силами мала бути здійснена коростенська операція? До ранку 11 березня на ст. Олевськ мали зосередитись: Збараський загін (300 багнетів), кінна сотня 61-го Гайсинського полку (60 шабель), гарматна чота 61-го полку (2 легкі гармати) [16, арк. 59 зв.]. Крім того, новоград-волинський загін мав бути зміцнений 4-м Холмським полком, а також двома куренями 51-го Наливайківського полку [16, арк. 59 зв.]. Та головне, до наступу на Коростень планувалося залучити 17-ту дивізію, яка в цей час завершувала формування в Рівному. Начальник дивізії А. Пузицький отримав наказ вжити найрішучіших заходів, аби якомога швидше закінчити формування полків 17-ї дивізії й 17-ї гарматної бригади [16, арк. 59 зв.].

Поки йшли приготування до наступу, загін Феденяка-Білинського був змушений залишити Вигов. Головною причиною цього стала поява обхідної колони ворога в районі ст. Омелянівка. Після того, як червоні повернулись до Коростеня, українські вояки під прикриттям бронепотяга знову почали просуватись до ст. Вигов [9, арк. 236]. Прибуття на позицію 4-го Холмського й підрозділів 51-го Наливайківського полків зміцнило сили новоград-волинського загону.

10 березня О. Осецький повідомляв Головному отаманові С. Петлюрі: «На коростенському напрямку після огляду новоград-волинської групи військ та передових позицій і ознайомлення з духом війська розпочинається досить широка

коростенська операція» [10, арк. 54 – 55]. Втім через труднощі транспортного характеру війська не встигли своєчасно зосередитись на вказаних позиціях. Затримувалося й прибуття на фронт основних сил 17-ї дивізії. Усе це змусило О. Осецького відкласти початок наступу на один день. Тим часом, станом на 13 березня, новоград-волинський загін вже мав у своєму складі такі військові сили: 51-й Наливайківський, 2-й Січовий і 4-й Холмський полки, 2 бронепотяги, гарматну батарею. Разом ці сили налічували 1950 багнетів [13, арк. 127].

Перегрупування українських сил спочатку залишилось непоміченим для радянського командування. Вихід на позиції загону Адамовича здійснювався в умовах дотримання секретності пересувань. 12 березня Збаразький загін разом з артилерією прибув з Олевська до ст. Білокоровичі. Далі група пішим порядком вирушила на Лугини, пересуваючись ґрунтовим шляхом, що пролягав паралельно до залізниці. Таким чином, передбачалося уникнути зустрічі з ворожими бронепотягами. Червоні дізналися про рух українських сил лише наступного дня, коли 13 березня червона розвідка з бронепотягом Табукашвілі з'явилася в околицях ст. Білокоровичі [6, арк. 15].

Пересування загону Адамовича супроводжувалося значними труднощами, викликаними складними погодними умовами й бездоріжжям. Відтак загін не встиг зосередитися на визначеній позиції до 13 березня, коли мав початися наступ на Коростень [6, арк. 15, 16]. Але коли 13 березня начальник оперативного відділу штабу Дієвої армії полковник М. Капустянський поцікавився по прямому дроту в командування Північної

групи темпами зосередження сил для коростенської операції, йому відповіли, що зосередження частин в напрямку Сарни – Коростень вже майже завершено. Частини знаходяться на ст. Рудня Радельська. Цей загін має завдання до вечора з'єднатися з новоград-волинською групою і розпочати загальний наступ на Коростень [9, арк. 265].

Натомість загін І. Феденяка-Білинського перейшов до наступу своєчасно. Надвечір 13 березня в районі Вигова і Ушомира вже точився запеклий бій, участь у якому з обох сторін брали й бронепотяги [6, арк. 15 зв.]. Позиції на цій ділянці фронту намагався утримати 151-й радянський полк. О. Осецький так сповіщав армійське командування про перебіг бойових дій: «Коло 6 години вечора 13 березня ми вийшли в бій з ворогом. Коло 23 годин після жорстоких боїв були взяті м. Ушомир, село Могильно-Красно... На полі бою ворог лишив дуже багато вбитих, кількість яких ще не підраховано, бій носив надзвичайно жорстокий і упорний характер» [10, арк. 5 зв.]. Свідченням успіху українських військ стала також значна кількість полонених.

Отримавши відомості про рух загону Адамовича, командир 3-ї бригади 17-ї радянської дивізії Тимофеев-Наумов належним чином оцінив ситуацію. Увечері 13 березня він доповідав командуванню 17-ї дивізії: «Очевидно, противник має намір перехопити залізничну лінію Овруч – Коростень. Очікую наступу з двох сторін: з новоград-волинського напрямку з Ушомира і Вигова, і з боку Лугина, з сарненського напрямку...» [6, арк. 15–15 зв.]. На думку червоного комбрига, становище виглядало доволі загрозливим.

Несподівано план українського командування опинився під загрозою, коли 13 березня радянські війська Українського фронту ударом з Бердичева здобули Житомир. Житомирська група військ УНР під командою отамана Бєня відступила до Новограда-Волинського [13, арк. 106 зв.]. Аби врятувати ситуацію під Коростенем, червоні зосередили в Житомирі значні сили – Окрему стрілецьку бригаду. А саме: 9-й полк розгорнув наступ на Новоград-Волинський, 21-й радянський полк зайняв Іршанськ, а 10-й полк поспіхом вирушив на Коростень. Якби група Бєня здала Новоград-Волинський, це означало б загрозу ворожого удару в запілля силами І. Феденяка-Білинського. Внаслідок втрати Житомира успішне здійснення коростенської операції опинилося під загрозою.

Вранці 14 березня загін Феденяка-Білинського відновив наступ на Коростень. Бій з перемінним успіхом точився біля с. Могильна. Поблизу с. Білошиця українські вояки захопили 4 кулемети і 30 полонених на чолі з ротним командиром [13, арк. 75, 108; 6, арк. 16]. Як відзначалося в оперативному звіті штабу Північної групи армії УНР, упродовж 14 березня було зайнято Білошицю, Могильно, Купицю і роз'їзд Колочки. Один з українських бронепотягів отримав пошкодження. Крім того, в бою загинув командир бронепотяга «Гандзя» – сотник Гиренко [10, арк. 6 – 6 зв.; 16, арк. 31; 14, арк. 483].

Переломити хід бою на користь українських військ допоміг маневр кінного відділу в обхід лівого крила червоних. Вранці 14 березня загін Адамовича зайняв ст. Ігнатполь, відрізавши Коростень від залізничного й телеграфного зв'язку з північчю. Адамович доповідав

командуванню: «З 8 год. ранку 14 березня я повів наступ на ст. Ігнатполь, яку й було здобуто. Тут захоплено 2 паровики, біля 100 вагонів тощо» [16, арк. 44]. Українським воякам вдалося захопити біля ст. Ігнатполь радянський бронепотяг.

Незважаючи на досягнуті успіхи, координація дій військ УНР залишала бажати кращого. Загони Адамовича й І. Феденяка-Білинського усе ще діяли ізольовано один від одного [16, арк. 44 зв.]. Вранці 15 березня загін Адамовича зайняв ст. Васьковичі й с. Межирічка, зламавши опір 151-го радянського полку [16, арк. 44 зв.; 6, арк. 18]. Командира 3-ї бригади 17-ї радянської дивізії надзвичайно стривожив цей успіх українських військ. Опівночі 15 березня Тимофєєв-Наумов доповідав командуванню: «Де знаходиться висланий противником загін для перехоплення київської лінії, з'ясувати ще не вдалося. Загалом, противник намагається: оточити Іскорость з усіх боків, підвозячи для цього все нові й нові сили, здобути його і тим самим створити загрозу правому крилу Київського фронту» [6, арк. 18].

16 березня начальник штабу Північної групи армії УНР генерал В. Агапіїв наказав загоні Адамовича заволодіти Коростенем. Опівдні того ж дня українські частини здобули з боєм ст. Чоповичі. Залізничне сполучення між Коростенем і Києвом було перервано [16, арк. 43; 10, арк. 67; 13, арк. 113]. Водночас українські частини повели наступ на Могильно і Білошицю з житомирського напрямку. При підтримці гармат і двох бронепотягів війська УНР відтіснили до Коростеня 20-й Український радянський полк, який знаходився на лівому крилі червоних. Радянська оборона ледь не розпалася,

коли позицію почали кидати й інші частини [6, арк. 23, 33]. Втративши надію на підтримку з боку інших частин 17-ї радянської дивізії, Тимофеев-Наумов сповістив про загрозливе становище під Коростенем до штабу радянських військ київського напрямку [6, арк. 12].

Надвечір 16 березня опір червоних військам УНР дещо зріс. Підрозділи 151-го радянського полку навіть перейшли в контрнаступ і відтіснили українських вояків до с. Могильно. Але на правому крилі радянської оборони українські частини повели наступ з боку Жабче і ст. Коростень-Житомирський, аби зайняти ст. Коростень-Житомирський. Поки Тимофеев-Наумов відправив на цю ділянку підкріплення, українські вояки вже відкинули червоних зі ст. Коростень-Житомирський. «З огляду на це я наказав 20 полку відійти на північно-західну околицю Іскоростя, – так невдовзі описував події червоний комбриг. – Три бронепотяги противника відкрили гарматний вогонь по відступаючих, внаслідок чого панічно налаштовані червоноармійці 20 Українського полку кинули ділянку і втекли на ст. Коростень Південно-Західний, але завдяки вжитим заходам були знову повернені» [6, арк. 23]. 11-й прикордонний радянський полк, що саме напередодні прибув на допомогу частинам 17-ї дивізії, також не почувався впевнено на позиціях. У розпал бою представники командного складу 11-го прикордонного полку вимагали від комбрига відправити ешелони їхнього полку в запілля [6, арк. 12, 34]. Остаточо втративши надію на перемогу, Тимофеев-Наумов наказав розпочати евакуацію Коростеня.

Натиск українських військ не вщухав. У звіті оперативного відділу штабу

Дієвої армії йшлося: «Наші війська підійшли вплотную до Коростеня, ворог уперто обороняється, іде жорстокий бій за оволодіння Коростенем» [7, арк. 46]. У ніч на 17 березня помічник начальника штабу Дієвої армії УНР В. Тютюнник у розмові по прямому дроту з командиром Запорізького корпусу зазначив: «Коростень, гадаю, буде взято сьогодні вночі» [8, арк. 171]. Справді, о 1 год. ночі українські частини перейшли в наступ по всьому фронту і вже невдовзі почали тіснити червоних. «Зважаючи на те, що з морально пригніченими частинами і цілковито небоєздатним 20-м Українським полком, що складався виключно з молоді, яка не вміє поводитися зі зброєю, триматися далі було неможливо, а підкріплення не надходило, я наказав закінчити евакуацію станції», – згадував Тимофеев-Наумов [6, арк. 23]. Уночі один з українських бронепотягів перейшов з подільської на південно-західну лінію і почав гарматний обстріл ст. Коростень-Південний, де ще залишались радянські війська. Тимофеев-Наумов свідчив: «Бачачи, що становище стало безнадійним, оскільки ліве крило почало відходити під натиском переважаючих сил противника, я віддав наказ відходити усім частинам на лінію Новаки – Хотинівка, звідки зосередитись в Чоповичах для приведення себе до ладу» [6, арк. 23–23 зв.].

Замість відступу до Овруча, на з'єднання з основними силами 17-ї радянської дивізії, Тимофеев-Наумов вирішив відвести свої війська в київському напрямку. Пересвідчившись, що евакуацію завершено, червоний комбриг разом зі своїм штабом виїхали на бронепотязі Табукашвілі до с. Новаки [6, арк. 12, 23 а].

Вранці 17 березня українські вояки остаточно зайняли Коростень, зламавши опір останніх радянських частин. Згідно з документами командування Дієвої армії УНР, це сталося о 10 год. 15 хв. ранку після впертого бою [19, арк. 143; 16, арк. 53]. Частини 3-ї бригади червоних та 11-й прикордонний радянський полк відійшли спершу на лінію с. Новаки – Хотинівка, а до кінця дня зосередились у районі ст. Чоповичі. Радянські бронепотяги охороняли залізничну лінію Чоповичі – Новаки до р. Уж, де членами їхніх команд було розібрано залізницю [6, арк. 22, 23 а]. Штаб бригади розмістився в Малині.

Того ж дня на українські війська чекав ще один успіх: загін Адамовича здобув Овруч [17, арк. 28 зв., 29; 10, арк. 30]. 57-й радянський полк, який мав обороняти місто, самочинно залишив позицію й вирушив до Мозиря [5, арк. 9 зв.; 22, арк. 130]. В Овручі Збараський загін захопив у червоних обладнаний для ведення бойових дій потяг (1 легка гармата, 2 кулемети) [12, арк. 97; 15, арк. 1зв.]. Відправлений напередодні до Овруча 10-й прикордонний радянський полк зупинився на ст. Словечна, де й мусив облаштовувати оборону проти військ УНР.

Успішне здобуття військами Північної групи Коростеня й Овруча стало першим військовим успіхом армії УНР на київському напрямку після втрати української столиці. 17 березня Наказний отаман генерал О. Греков телеграфував командувачеві Північної групи отаману В. Оскілку: «Успішно закінчивши Сарненську операцію, війська дорученої Вам групи рішучим наступом розбили ворога під Коростенем і Овручем і захопили їх. Успіх цієї операції, безумовно, засновується на великім пориві військ,

іскусном маневруванні та надзвичайно гарном керуванні бойовою працею частин. За такі блискучі події висловлюю щиро подяку Вам, пане отамане. Начальнику штабу отаману Агапієву, всім командирам окремих частин, всім старшинам і лицарям-козакам. Всіх відзначившихся в бою представити до нагороди» [10, арк. 22].

Успішне здійснення Північною групою армії УНР коростенської операції мало надзвичайне стратегічне значення, оскільки забезпечувало запілля українських військ від вторгнення з півночі й водночас давало змогу українській армії розгорнути активну наступальну операцію на схід. Фактично здобуття Коростеня відкривало перед армією УНР можливість одночасного наступу на Київ, Житомир і Мозир. Ця перспектива обіцяла українській зброї нові успіхи, хоча й вимагала відповідних зусиль від командування та рядових бійців. Таким чином, перемога під Коростенем у березні 1919 р. не лише дала змогу українським військам перехопити стратегічну ініціативу, але й стала першим кроком на шляху до організації загального контр-наступу армії УНР проти радянських військ на Правобережній Україні навесні 1919 р.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борьба за советскую власть в Белоруссии. Сб. документов и материалов: в 2-х т. / сост. Э. Козловская. Т. 2. Минск, 1968. 600 с.
2. Історія українського війська / під заг. ред. В. Павлова. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 416 с.
3. Левченко О. Об'єднані українські армії у 1919 році: чи можливою була перемога. *Українська соборність: ідея, досвід, проблеми (До 80-річчя Акту Злуки 22 січня 1918 р.)*. Київ, 1999. С. 181–192.

4. Папікян А. Збройні сили України двадцятого століття. Львів, 1999. 310 с.
5. Російський державний військовий архів (РДВА). Ф. 103. Оп. 1. Спр. 21.
6. РДВА. Ф. 103. Оп. 1. Спр. 508.
7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (ЦДАВО) України. Ф. 1078. Оп. 1. Спр. 17.
8. ЦДАВО України. Ф. 1078. Оп. 1. Спр. 24.
9. ЦДАВО України. Ф. 1078. Оп. 1. Спр. 29.
10. ЦДАВО України. Ф. 1078. Оп. 1. Спр. 30.
11. ЦДАВО України. Ф. 1078. Оп. 1. Спр. 33.
12. ЦДАВО України. Ф. 1078. Оп. 1. Спр. 34.
13. ЦДАВО України. Ф. 1078. Оп. 1. Спр. 39.
14. ЦДАВО України. Ф. 1078. Оп. 1. Спр. 42.
15. ЦДАВО України. Ф. 1078. Оп. 1. Спр. 88.
16. ЦДАВО України. Ф. 1078. Оп. 1. Спр. 89.
17. ЦДАВО України. Ф. 1078. Оп. 1. Спр. 92.
18. ЦДАВО України. Ф. 1078. Оп. 1. Спр. 96.
19. ЦДАВО України. Ф. 2188. Оп. 2. Спр. 108.
20. ЦДАВО України. Ф. 4543. Оп. 1. Спр. 2.
21. ЦДАВО України. Ф. 4543. Оп. 1. Спр. 6.
22. Центральний державний архів громадських об'єднань (ЦДАГО) України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 17.

REFERENCES

1. KOZLOVSKAYA, E., comp. (1968). *Struggle for Soviet Power in Belarus*. Collected Documents and Materials. Vol. 2. Minsk, 600 p. [in Rus.]
2. PAVLOV, V., ed. (2016). *History of the Ukrainian Army*. Kharkiv: Klub simeiinoho dozvillia, 416 p. [in Ukr.]
3. LEVCHENKO, O. (1999). United Ukrainian Armies in 1919: Was Victory Possible? *Ukrainian Unity: Idea, Experience, Problems (Celebrating the 80th Anniversary of the Unification Act of January 22, 1918)*. Kyiv, pp. 181–192. [in Ukr.]
4. PAPIKIAN, A. (1999). *Armed Forces of Ukraine in the Twentieth Century*. Lviv, 310 p. [in Ukr.]
- 5–6. *Russian State Military Archives*. [in Ukr.]
- 7–21. *Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine*. [in Ukr.]
22. *Central State Archives of the Public Organizations of Ukraine*. [in Ukr.]